

‘The relationship between communicative patterns and integration of family and religious orientation (internal- external) among students in Payam-e-Noor University (PNU) Andimeshk branch’¹

Saeed Moshtaghi

Assistant Professor, Educational Psychology, Department of Education, Dezful Branch, Islamic Azad University, Dezful, Iran (**Corresponding Author**).
saeed1788@gmail.com

Raziah Abdali

M. A. in Psychology, Dezful, Iran. abdalirazihe@gmail.com

Abstract

The present research aims to investigate communicative relation and integration of family with religious orientation (internal- external) among students in Payam-e-Noor University (PNU) Andimeshk branch. This study was of descriptive- correlational type with statistical population including 327 subjects among students from Andimeshk (PNU) University where they were elected using multistage clustered sampling method. To collect research data, Religious Orientation Questionnaire (Alport & Ross, 1967), Family Integration Inventory (Olson, 1999) and Revised Family Relational Pattern Scale (Ricci & Fitz Patrick, 1990) were utilized and they enjoyed high validity and reliability. Data were analyzed using descriptive statistical method and regressive correlation and by means of SPSS software. The research hypothesis was based on this point whether there was any simple and multiple relations between communicative relations of family (dialogue and conformity patterns) and family integration with religious orientation (internal and external) among students or not. The findings showed that the variables of family integration, communicative dialogue pattern and conformity pattern could predict external religious orientation positively and significantly. The communicative dialogue pattern is not a significant predictor for internal religious orientation ($p>0.01$). However variables of conformity communicative pattern and family integration were positive and significant predictors for internal religious orientation. Thus, the rate of religious orientation is affected by communicative patterns and integration of family to great extent.

Keywords: Communicative patterns, Family. Religious orientation, Academic students, Andimeshk (PNU) University.

رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانواده

با جهت‌گیری مذهبی (درونی - بیرونی)

دانشجویان دانشگاه پیام نور اندیمشک^۱

سعید مشتاقی

استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد دزفول، دانشگاه آزاد اسلامی، دزفول، ایران (نویسنده مسئول).

Saeed1788@gmail.com

راضیه ابدالی

کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، دزفول، ایران. abdalarazihe@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانواده با جهت‌گیری مذهبی (درونی - بیرونی) دانشجویان دانشگاه پیام نور اندیمشک بود. این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بوده و نمونه آماری به حجم 327 نفر از بین دانشجویان دانشگاه پیام نور اندیمشک به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد. جهت گردآوری داده‌های پژوهش از پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی (آپورت و راس، 1967)، پرسشنامه انسجام خانوادگی (السون، 1999) و پرسشنامه تجدیدنظر شده الگوی ارتباطی خانواده (ریچی و فیتزپاتریک، 1990) استفاده شد که از اعتبار و پایایی مطلوبی برخوردارند. تحلیل داده‌ها به روش آمار توصیفی، همبستگی رگرسیون و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. اینکه بین الگوهای ارتباطی خانواده (الگوی گفت و شنود و الگوی هم‌نوایی) و انسجام خانواده با جهت‌گیری مذهبی (درونی و بیرونی) دانشجویان رابطه ساده و چندگانه وجود دارد، فرضیه پژوهش بود. یافته‌ها نشان داد، که متغیر انسجام خانوادگی، الگوی ارتباطی گفت و شنود و الگوی هم‌نوایی توان پیش‌بینی‌کنندگی جهت‌گیری مذهبی بیرونی را به طور مثبت و معنادار دارند. الگوی ارتباطی گفت و شنود پیش‌بینی‌کننده معناداری برای جهت‌گیری مذهبی درونی نمی‌باشد ($p > 0/01$). اما الگوی ارتباطی هم‌نوایی و متغیر انسجام خانوادگی پیش‌بین‌های مثبت و معنادار جهت‌گیری مذهبی درونی بودند. بنابراین، میزان جهت‌گیری مذهبی دانشجویان تا حدود زیادی متأثر از الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانواده می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: الگوهای ارتباطی، خانواده، جهت‌گیری مذهبی، دانشجویان، دانشگاه پیام نور اندیمشک.

1. مقدمه

خانواده همواره به عنوان مهم‌ترین سامانه انسانی مورد توجه بوده است. در نظریه سیستمی خانواده¹ (که مبنای نظری این مطالعه نیز است) رفتار و فرد وابسته به کل سامانه خانواده و رفتار دیگر اعضاء و عناصر توصیف شده است. در دیدگاه سیستمی، حتی فرایندهای درونی شده انسان نیز تحت تاثیر عوامل بیرونی است که بر یکدیگر تاثیر متقابل دارند و سامانه‌ای که بیش از همه بر رفتار فرد تاثیر دارد، خانواده است که هم رفتارهای سازشی و بهنجار و هم رفتارهای نابهنجار افراد را شکل می‌دهد (هارون رشیدی و کاظمیان‌مقدم، 1398، ص 175). یکی از کسانی که با دیدگاهی سیستمی خانواده را مورد بررسی قرار داده، اُلسون² (1999 به نقل از: رزمی، 1383، ص 27) است. او بر همین مبنا الگویی مرکب از سامانه خانواده ارائه کرده که در واقع پل ارتباطی نظریه و عمل است. ابعادی که در الگوی اُلسون بدان پرداخته شده، شامل سه بُعد انسجام خانواده، انعطاف‌پذیری خانواده و ارتباطات در خانواده است. او خانواده را سامانه‌ای قانونگذار تعریف می‌کند که اعضای آن پیوسته در حال تعریف و بازنگری در تعریف ماهیت روابط خود بر مبنای الگوی ارتباطاتشان هستند (کشتکاران، 1388، ص 48). شناخت این الگوها به شناخت بعضی از جنبه‌های عملکرد خانواده کمک می‌کند. در واقع، شناخت انواع مختلف الگوها و سبک‌های ارتباطات خانوادگی علاوه بر توصیف به پیش‌بینی و توضیح عملکرد خانواده و توصیه‌ها و تجویزهای مربوط به آن نیز کمک می‌کند. فیتزپاتریک و ریچی³ (1994) دو بعد زیربنایی جهت‌گیری گفت و شنود و جهت‌گیری همنوایی⁴ را در الگوهای ارتباطی خانواده شناسایی کردند. کوئرر و فیتزپاتریک⁵ (2002) جهت‌گیری گفت و شنود را میزان تحقق شرایطی در خانواده می‌دانند که در آن

1. Family system theory

2. Olson

3. Fitzpatric & Ritchie

4. Conversation & conformity pattern

5. Koerner & Fitzpatric

همه اعضای خانواده به شرکت آزادانه و راحت در عامل و بحث و تبادل نظر درباره طیف وسیعی از موضوعات تشویق می‌شوند. جهت‌گیری هم‌نوایی را نیز میزان تاکید بر همسانی نگرش‌ها، ارزش‌ها و عقاید اعضای خانواده تعریف می‌کنند. منظور از مفهوم انسجام خانواده نیز احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای يك خانواده نسبت به یکدیگر دارند (عبدالهی، 1394، ص28). هانگ¹ (2010)، انسجام را احساس نزدیکی عاطفی با افراد دیگر تعریف می‌کند. وقتی انسجام زیاد باشد، اعضای خانواده پیشرفت، شادی و رفاه یکدیگر را می‌خواهند و هرگاه یکی از اعضا، درگیر مشکلی شود، حاضرند برای رفع آن مشکل کار کنند (به نقل از: ابراهیمی، 1394، ص33). انسجام از نظر لینگرن²، وقت گذاشتن و با هم بودن اعضای خانواده است. خانواده‌هایی که در این زمینه قوی هستند، به طور مرتب برنامه‌ها و زمان‌هایی برای فعالیت‌های گروهی در نظر می‌گیرند؛ این امر در حالی که ساده به نظر می‌رسد در عمل دشوار است، چون اعضای خانواده‌ها معمولاً وقت‌های اضافه را به یکدیگر اختصاص می‌دهند و زمانی که اعضا مشغول کارهای مربوط به خودشان بوده یا خسته هستند، مشکل است که بتوانند اوقات مفیدی را برای یکدیگر صرف کنند (عبدالهی، 1394، ص28). بررسی نقش تربیتی والدین از مباحث مهم در قلمرو روانشناسی است، زیرا شخصیت و رفتار افراد هرچند در مراحل مختلف از عوامل متعددی تاثیر می‌پذیرد، نقش والدین و خانواده از مبانی و موارد اولیه تاثیرگذاری به شمار می‌رود. بر همین مبنا، پژوهش در زمینه ارتباط بین جهت‌گیری مذهبی³ با ساختار خانواده و مولفه‌های آن، حکایت از رابطه بین این دو دارد. دیدگاه‌های نظری متعدد و متفاوتی درباره رابطه دین، اعتقاد و جهت‌گیری مذهبی مطرح شده است. براساس تعریف علمای اسلامی، دین به مجموعه عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی که برای اداره جامعه انسانی و پرورش انسان‌ها باشد، اطلاق می‌شود، که گاهی این مجموعه حق و گاهی همه آن باطل و

1. Huang

2. Lingern

3. Religious orientation

زمانی مخلوطی از حق و باطل است (مختاری، الهیاری و رسولزاده طباطبایی، 1380، ص 40). علامه طباطبایی دین را آن نوع شیوه زندگی می‌داند که حیات دنیوی انسان را در راستای سعادت کمال بخش او به پیش می‌برد. طبق این دیدگاه، دین شامل عقاید و دستورهای عملی و اخلاقی‌ای است که از سوی خدا برای راهنمایی و هدایت انسان ارسال شده است. وی ادراک دین را امری فطری می‌داند که خداوند براساس فطرت انسان آن را تنظیم کرده تا او را به سعادت حقیقی رهنمون سازد (طباطبایی، بی‌تا، ج 8، ص 185). از تعاریف مزبور چنین برمی‌آید که در اسلام، مذهب نوعی اعتقاد به وجودهای معنوی یا مقدس است که منشاء یک‌سری رفتارها و نگرش‌های خاص در زندگی انسان می‌شود. پس انسان دیندار یا متدین نمی‌تواند با وجود یک چنین اعتقادی عاری از هرگونه رفتار حاکی از باورهای درونی خود باشد.

واژه «جهت‌گیری مذهبی» که در این پژوهش به کار رفته، براساس دیدگاه آلپورت و برگرفته از مذهب مسیحیت است. تقسیم‌بندی آلپورت در خصوص جهت‌گیری مذهبی فرد توانسته است توجه زیادی را طی سالیان اخیر به خود معطوف دارد و در مطالعاتی که عامل مذهب مورد توجه روان‌شناسان است به‌عنوان یک نظریه کارآمد مورد استفاده قرار گیرد (میردریکوندی، 1382، ص 79). آلپورت برحسب جهت‌گیری دینی افراد، آن‌ها را با دو جهت‌گیری دینی درونی و بیرونی تقسیم‌بندی می‌کند. وی بر این باور است که در نظام ارزش‌های مذهبی، ارزش‌های دینی، بالاترین، مقدم‌ترین و ضروری‌ترین ارزش‌ها هستند. هدف اصلی فرد در زندگی این است که زندگی‌اش را به شیوه‌ای عملی کند که با باورهای دینی‌اش متحد و سازگار است، فرد به دنبال وحدت ارزش‌ها، ارتباط خود با جهان به‌عنوان یک کل و نیل به سعادت اخروی است (هوراک¹، 2012، ص 58). در پژوهشی شناگویی (1392) با عنایت به علل اعتقادات، باورها و رفتارهای مذهبی، مذهب و دین را به دو صورت بیرونی و درونی تعریف کرده است، منظور او از جهت‌گیری درونی عبارت از یک تعهد انگیزشی فراگیر که

1. Hurka

غایت و هدف است و جهت‌گیری بیرونی را وسیله‌ای برای دستیابی به اهداف فردی می‌داند.

2. بیان مسأله

مذهب مجموعه‌ای سازمان‌یافته از اعتقادات، سیستم‌های فرهنگی و ایدئولوژی وابسته به انسانیت به منظور بقاء است (قادری و مصطفایی، 1391، ص 141). آلپورت و راس¹ دو نوع جهت‌گیری مذهبی را معرفی کرده‌اند: «جهت‌گیری مذهبی درونی» و «جهت‌گیری مذهبی بیرونی». جهت‌گیری مذهبی درونی عبارت است از باورهای معنوی درونی فرد، نگرش فرد به مذهب و معنویت یا به دیگر اعمال معنوی یا مذهبی شخصی. در مقابل، افراد با جهت‌گیری مذهبی بیرونی مذهب را «ابزاری برای دستیابی به آرامش و اجتماعی‌شدن» در نظر می‌گیرند که مستلزم گرویدن به نظامی دینی مانند اسلام یا مسیحیت، ترجیح دادن نظام دینی خود به نظام‌های دینی دیگر و انجام فعالیت‌های مذهبی گروهی است. با وجود این، جهت‌گیری مذهبی بیرونی نیز بر اساس سیستم باورهای معنوی شخصی شکل می‌گیرد و به سادگی از جهت‌گیری مذهبی درونی جدا نمی‌شود (پارک، رو و یو²، 2012، ص 644).

در مجموع می‌توان گفت مذهب حداقل از سه طریق بر رضایت از زندگی فرد اثر می‌گذارد:

1) مذهب به انسان احساس معنی‌دار بودن زندگی را می‌دهد، (2) پیشنهاد اصول و احکام مذهبی به‌عنوان سبک سالمی برای زندگی، (3) برخورداری از خوش‌بینی و حمایت دیگران با شرکت در مراسم جمعی دینی (اسچولر³، 2010، ص 233). احساسات مذهبی در نزد هر کس که یافت شود، نیرویی روزافزون در زندگی شخص وارد می‌کند، هنگامی که در نبرد زندگی همه امیدها بر باد رفته و دنیا به آدمی پشت می‌کند، احساسات مذهبی وارد عمل شده، در درون‌مان شور و هیجانی

1. Allport & Ross

2. Park, Roh, Yeo

3. Scholer

برپا ساخته، ما را جوان کرده و زندگی درونی را که تیره و تار شده بود، دگرگون می‌سازد (سال کوئیست¹ و همکاران، 2013، ص 699). صرف‌نظر از نژاد، جنسیت، طبقه اجتماعی، سن یا نوع مذهب، جهت‌گیری مذهبی از طریق کارکردهای فردی و اجتماعی مختلف همچون هنجاربخشی، هویت‌بخشی، معنابخشی، حمایت‌بخشی به ویژه حمایت‌های خانوادگی، افزایش خوش‌بینی، آرامش‌بخشی، افزایش همبستگی اجتماعی، بهبود روابط اجتماعی، کنترل اجتماعی، سامان‌بخشی و غیره می‌تواند به افزایش رضایت از زندگی بین دانشجویان کمک کند (موسوی و همکاران، 1395، ص 89). مطالعات سیگالو² و همکاران (2012) نشان داد که مذهب به عنوان یک محافظ در برابر فشارهای روانی عمل می‌کند. به این معنا مذهب می‌تواند از طریق حمایت از ارزش‌ها، فعالیت‌های خانواده و سازگاری با مشکلات، را در زندگی راحت‌تر نماید.

از آنجایی که دو نهاد مذهب و خانواده ارزش‌های مشابهی را مورد تاکید قرار می‌دهند و برای تقویت اجتماعی شدن به هم وابسته‌اند، پژوهشگران رابطه نزدیکی بین الگوهای ارتباطی خانواده³ و جهت‌گیری مذهبی پیش‌بینی می‌کنند. معنای ابتدایی ارتباط خانوادگی این است که بچه‌ها ارتباط با دیگران، تفسیر رفتارهای دیگران، تجربه‌ی احساسات و فعالیت‌های ارتباطی با دیگران را یاد بگیرند (فرهمنده، 1391، ص 55). با توجه به این مسأله، فیزپاتریک و کوئر⁴ (2004) دو بعد زیربنایی گفت و شنود⁵ و همنوایی⁶ را در الگوهای ارتباط خانوادگی شناسایی کردند (دن و سون⁷، 2014، ص 247). در بعد گفت‌وشنود، اعضای خانواده به‌طور پیوسته و خودانگیخته با یکدیگر تعامل دارند و در بعد

-
1. Sallquist
 2. Sigalow
 3. Family Communication Patterns
 4. Fitzpatrick & Kvyrn
 5. Dialogue
 6. Confor mity
 7. Den & Soun

همنوايي، ارتباط‌هاي خانوادگي به گونه‌اي است که اعضا را وادار به يکسان نمودن نگرش‌ها، ارزش‌ها و باورها مي‌کند و بر حرف‌شنوي از پدر و مادر و ديگر بزرگسالان استوار است (نوري، 1393، ص35). مطالعات ثناگويي، جان بزرگي و مهدويان (1390) نشان داد، از طريق پايبندي مذهبي، الگوهاي ارتباطي خانواده را مي‌توان پيش‌بيني کرد و احتمالاً با تغيير آن، الگوهاي ارتباطي نيز تغيير خواهند نمود. به اين معنا، مذهب مي‌تواند از طريق حمايت از ارزش‌ها، فعاليت‌هاي خانواده و از طريق تسهيل در امر سازگاري با مشکلات، زندگي را جذاب‌تر کند. همچنين شرودت، ويت و مسرسميت¹ (2008) نيز نشان دادند که الگوهاي گفت و شنود و همنوايي ارتباطات، رابطه معناداري با انواع پيامدهاي رواني و ارتباطات خانواده دارد.

از سوي ديگر، يکي از عواملی که می‌تواند در جهت‌گیری مذهبی دانشجویان نقش موثر و مهمی داشته باشد، انسجام خانواده² است. تحقيقات فراواني ارتباط تنگاتنگ جهت‌گیری مذهبی را با انسجام خانوادگی نشان می‌دهد (کيانی و فرحبخش، 1389، ص93). صرف‌نظر از جنبه‌هاي ارزشي و سمبولیک روابط اجتماعي که از خلال دين آشکار می‌شود، آنچه مسلم به نظر می‌رسد، نقش فوق‌العاده اساسي و حساس آن در انسجام خانواده‌ها است، زیرا تا وقتی رويحه ديني جامعه و تأثیر آن بر توده مردم به صورت درست و صحيح درون خانواده‌ها احساس نشود، نمی‌توان به شناخت جامع و قابل اتکايي درباره جامعه و ارزش‌هاي آن در جهت‌گیری مذهبی دست یافت (موسوی و همکاران، 1395، ص99). جهت‌گیری مذهبی از مفاهيمی است که پژوهشگران علوم اجتماعي به آن بسيار توجه دارند و معتقدند که عامل اساسي اجتماعي شدن و انسجام درون خانواده‌ها است. اين جهت‌گیری منجر به بيان عباراتي از اين قبيل گردید که مذهب می‌تواند نهاد خانواده را تقويت و استحکام بخشد (زينگ³، 2011، ص80). در پژوهشي

1. Schrodt, Witt & Messersmith

2. Family Cohesion

3. Zeng

جیبسون¹ (2004) نیز نشان دادند انسجام خانواده به طور مستقیم با جهت‌گیری مذهبی در ارتباط است.

لذا، با توجه به آنچه بیان شد، هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانواده بر جهت‌گیری مذهبی (درونی و بیرونی) در دانشجویان دانشگاه پیام نور اندیمشک در سال تحصیلی 1399-1398 می‌باشد. با توجه به هدف پژوهش و پیشینه پژوهشی، فرضیه‌های زیر مورد آزمون قرار گرفتند:

- 1) الگوهای ارتباطی خانواده (گفت‌وشنود و همنوایی) و انسجام خانوادگی به طور مثبت جهت‌گیری مذهبی بیرونی دانشجویان را پیش‌بینی می‌کنند.
- 2) الگوهای ارتباطی خانواده (گفت‌وشنود و همنوایی) و انسجام خانوادگی به طور مثبت جهت‌گیری مذهبی درونی دانشجویان را پیش‌بینی می‌کنند.

3. اهداف پژوهش

- 1) تعیین میزان پیش‌بینی‌پذیری جهت‌گیری مذهبی بیرونی دانشجویان بر مبنای الگوهای ارتباطی خانواده (گفت‌وشنود و همنوایی) و انسجام خانوادگی.
- 2) تعیین میزان پیش‌بینی‌پذیری جهت‌گیری مذهبی درونی دانشجویان بر مبنای الگوهای ارتباطی خانواده (گفت‌وشنود و همنوایی) و انسجام خانوادگی.

4. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ کنترل متغیرها از جمله تحقیقات غیرآزمایشی بود که به شیوه همبستگی انجام شد.

4-1. ابزارهای گردآوری داده‌های پژوهش

الف) مقیاس جهت‌گیری مذهبی²: این پرسشنامه به وسیله آلپورت و راس (1967)، برای سنجش جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی تهیه شد. در مطالعات

1. Jibson

2. Religious Orientation Questionnaire (ROQ)

اولیه‌ای که بر این مبنا صورت گرفت، مشاهده شد که همبستگی بین جهت‌گیری بیرونی و جهت‌گیری درونی 0/21 است (مختاری، 1379، ص88). این آزمون شامل 21 عبارت است، که سوالات 1 تا 12 جهت‌گیری مذهبی بیرونی و سوالات 13 تا 21 جهت‌گیری مذهبی درونی را اندازه‌گیری می‌کنند. گستره گزینیه‌های سوالات، از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق می‌باشد. این مقیاس بر مبنای نمره‌گذاری لیکرت، نمره‌گذاری شده و به پاسخ‌ها نمره 1 تا 5 تعلق می‌گیرد (مختاری، 1379، ص88). این آزمون در سال 1378 ترجمه و هنجاریابی شده است. حسینی (1389؛ به نقل از: سلیمانی خشاب، 1391، ص28)، در مطالعه‌ای ضریب پایایی برای کل مقیاس را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ 0/66 و برای خرده مقیاس جهت‌گیری درونی دینی 0/78، برای خرده مقیاس جهت‌گیری دینی بیرونی 0/64 محاسبه کرد که بیان‌کننده پایایی مطلوب این مقیاس است. همچنین همسانی درونی آن توسط جان بزرگی و با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ 0/71 به دست آمد (جان بزرگی، 1378، ص44). نتایج این پژوهش، با تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش ابلیمین¹ همخوان با مبانی نظری مقیاس ساختار دو عاملی جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی را نشان داد 40/78 درصد واریانس مقیاس را تبیین می‌کند. در این پژوهش میزان آلفای کرونباخ 0/89 به دست آمد.

ب) پرسشنامه تجدیدنظر شده الگوی ارتباطی خانواده²: در این پژوهش به منظور سنجش الگوهای ارتباطی خانواده از پرسشنامه بازنگری شده الگوهای ارتباطی خانواده ریچی و فیتزپاتریک (1990) استفاده شد. این ابزار یک مقیاس خودسنجی است که درجه موافقت یا عدم موافقت پاسخ‌دهنده را در دامنه‌ای 5 درجه‌ای (کاملاً متفاوت=1، تقریباً متفاوت=2، تا حدی متفاوت تا حدی شبیه=3، تقریباً شبیه=4،

1. Rotation of Ablimin

2. Revised Version of Family Communication Patterns Questionnaire (RFCPQ)

کاملاً شبیه=5) درباره 26 گزاره که در زمینه ارتباطات خانوادگی او هستند، می‌سنجد. این ابزار ابعاد گفت و شنود و هم‌نوایی را می‌سنجد، بدین صورت که 15 گزاره اول مربوط به بعد گفت و شنود و 11 گزاره بعد مربوط به بعد هم‌نوایی است. فیتزپاتریک و ریتچی (1994) اعتبار (محتوایی و سازه) و پایایی (آلفای کرونباخ و بازآزمایی) این مقیاس را مطلوب گزارش کرده‌اند (کشتکاران، 1388، ص38). در ایران نیز کوروش‌نیا (1385) اعتبار (تحلیل عاملی) و پایایی (آلفای کرونباخ) مطلوبی برای این مقیاس به دست آورده‌اند. پایایی الگوی ارتباطی گفت و شنود و هم‌نوایی در این پژوهش با استفاده از روش آلفای کرونباخ به ترتیب 0/87، 0/89 و پایایی کلی این پرسشنامه 0/76 گزارش شد. در این پژوهش میزان آلفای کرونباخ برای بعد هم‌نوایی 0/80 و برای بعد گفت و شنود 0/83 بدست آمد.

ج) پرسشنامه انسجام خانواده¹: این پرسشنامه با اقتباس از مدل ترکیبی السون (1999) به وسیله سامانی (1381) تهیه شده است. این آزمون دارای 28 گویه است که شیوه نمره گذاری آن براساس طیف لیکرتی (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) وجود دارد. برای هر گویه نمره‌ای از 1 (برای کاملاً موافقم) تا 5 (برای کاملاً مخالفم) در نظر گرفته شده است. حداکثر نمره قابل اکتساب در این آزمون 140 و حداقل 28 بود. مطالعه مقدماتی رضویه و سامانی (1379) در خصوص این مقیاس براساس 8 عامل (همبستگی با پدر، مادر، مدت تعامل، مکان، تصمیم‌گیری، ارتباط عاطفی، روابط زناشویی و رابطه والدین با فرزندان)، حاکی از کفایت این مقیاس برای ارزیابی همبستگی فرد با والدین بود. همچنین مطالعه مقدماتی رضویه و سامانی (1379) درباره این مقیاس حاکی از کفایت این مقیاس برای ارزیابی همبستگی فرد با والدین بود. ضریب آلفا با روش بازآزمایی 0/90 بوده و پایایی برای کل مقیاس 0/79 گزارش شده است (سامانی، 1381، ص27). در پژوهش حاضر میزان آلفای کرونباخ 0/81 بدست

آمد.

4-2. جامعه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور اندیمشک در سال تحصیلی 1398-1399 بود که با توجه به آمار اخذ شده، حجمی بالغ بر 2231 نفر را شامل می‌شدند. نمونه این پژوهش 327 نفر از دانشجویان بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای و براساس جدول انتخاب نمونه کرچسی و مورگان (1970) انتخاب گردیدند. مراحل انتخاب نمونه بدین صورت بود که پس از دریافت آمار مربوطه از بین کلیه دانشجویان این دانشگاه، تعداد 3 رشته (روانشناسی، علوم تربیتی و حسابداری) به صورت تصادفی انتخاب و سپس متناسب با حجم نمونه پرسشنامه‌های پژوهش در بین دانشجویان توزیع شد. از بین 327 دانشجوی شرکت‌کننده در پژوهش تعداد 277 نفر در مقطع کارشناسی و تعداد 50 نفر در مقطع کارشناسی ارشد بودند.

5. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

ضرورت و اهمیت جهت‌گیری مذهبی، تابع اهمیت خود دین است، هرچه دین برای ما مهم باشد، مطالعه و پژوهش درباره آن هم اهمیت خواهد داشت. این وابستگی و ارتباط تا اندازه‌ای است که حتی برای ردّ دین و اثبات بی‌نیازی به آن هم باید جهت‌گیری مذهبی وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، اگر دین برای زندگی انسان لازم است، شناخت آن هم برای هرچه بهتر عمل کردن به آن ضروری خواهد بود. البته عکس این قضیه معتبر نیست، یعنی همه دلایلی را که برای اثبات ضرورت جهت‌گیری مذهبی اقامه شده‌اند، نمی‌توان اثبات‌کننده اهمیت و ضرورت دین هم دانست، زیرا در این صورت، دلیل یا دلایلی که برای اثبات عدم نیامندی به دین وجود دارند، باید ضرورت نداشتن جهت‌گیری مذهبی را نیز اثبات کنند، در حالی که همان‌گونه که گذشت، اقامه دلیل بر بی‌نیازی از دین، خود نوعی جهت‌گیری مذهبی است (رحمتی و بدرزاده اورنج، 1397، ص23). به بیان دیگر، مذهب به مثابه منبع غنی معنا و هدف، کنترل درونی را به ارمغان می‌آورد. افراد با جهت‌گیری مذهبی بیرونی، به خدا اعتماد ندارند و حمایت او را

ادراک نمی‌کنند، از این رو، در محیط احساس ایمنی نداشته و افزون بر اینکه به اکتشاف محیطی نمی‌پردازند، مسئولیت اعمال خود را نمی‌پذیرند؛ در نتیجه، حوادث زندگی خود را به عوامل بیرونی همچون شانس، سرنوشت و قدرت دیگران نسبت می‌دهند و از زندگی احساس رضایت نمی‌کنند. بنابراین، احساس شادی در زندگی آنها کاهش می‌یابد (کوپر و همکاران¹، 2009، ص 137). از سوی دیگر، افراد با جهت‌گیری بیرونی مذهبی که حوادث و مشکلات را به سرنوشت نسبت می‌دهند، در زمان قرار گرفتن در موقعیت‌هایی که به شکست‌های مکرر می‌انجامد، چون کنترلی بر موقعیت ندارند، احساس درماندگی را می‌آموزند و از زندگی کمتر لذت می‌برند و احتمال ابتلا به افسردگی در آنها بیشتر است. نظر به اهمیت خانواده و عوامل مرتبط با آن از جمله ویژگی‌های والدین که نقش مؤثری در ارتقاء انسجام خانوادگی و کیفیت زندگی خود و فرزندان خویش دارند، انجام پژوهش‌های مختلف می‌تواند درک جامعی را فراهم کند تا از این رهگذر بتوان به تدبیر و اتخاذ راهکارهای مؤثر و مفید دست زد. به عبارتی، بسیار حائز اهمیت است مدارس از دانشجویانی برخوردار باشند که از نظر جهت‌گیری مذهبی درونی‌نگر باشند.

6. پیشینه پژوهش

در ادامه به چند نمونه پیشینه پژوهشی که با موضوع این تحقیق همسویی زیادی دارند، اشاره می‌شود.

آهنگرکائی، پوردرویش، شفیعی و گودرزناصری (1397)، در پژوهشی نشان دادند که مؤلفه‌های ساختار خانواده و ارزش‌های ازدواج به عنوان دو سازه روانشناختی، می‌توانند در نوع جهت‌گیری مذهبی نقش داشته باشند.

مرادی و همکاران (1395)، نیز در پژوهش خود نشان دادند که الگوی ارتباطی گفت و شنود و جهت‌گیری دینی درونی هم به شکل مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم و از طریق ابعاد خودکارآمدی منجر به افزایش سرزندگی

1. Cooper & et al.

تحصیلی شده است.

مسکینی و همکاران (1394) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که جهت‌گیری

و شنود الگوهای ارتباطی خانواده به‌طور مستقیم بر ناراحتی ابراز وجود اثر منفی (-0/28)

و بر جهت‌گیری مذهبی درونی اثر مثبت (0/42) دارد و همچنین به واسطه جهت‌گیری مذهبی درونی، احتمال پاسخ ابراز وجود را به‌طور مثبت و ناراحتی از ابراز وجود را به‌طور منفی پیش‌بینی می‌نماید.

قدمی‌زاده و فولادچنگ (1394)، در پژوهشی نشان دادند که هر دو بعد الگوی ارتباطات خانواده پیش‌بینی‌کننده جهت‌گیری مذهبی هستند.

بابایی و همکاران (1394)، نیز در پژوهشی دریافتند که دینداری قوی‌ترین رابطه را با انسجام خانوادگی دارد.

عباسی دادگر و علیخانی دارابی (1394) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که الگوهای ارتباطی هم‌نوایی، نسبت به الگوی ارتباطی گفت و شنود در بین خانواده‌های معتاد و افراد بهنجار که شیوه‌های فرزندپروری سهل‌گیرانه و مستبدانه داشته‌اند، تفاوت معناداری دارد.

رحیمی، مزیدی و زارع (1393) نیز نشان دادند که سبک تنظیمی همانندسازی، پیش‌بینی‌کننده مثبت، و سبک تنظیمی درون فکنی پیش‌بینی‌کننده منفی انسجام خانواده است.

خاکسار، قادری و خدادادی (1393) در پژوهشی دریافتند که انسجام خانواده با مذهب درونی رابطه مثبت معنادار دارد و با مذهب بیرونی دارای رابطه منفی معنادار است.

خلج‌آبادی فراهانی، کاظمی‌پور و رحیمی (1392) نیز معتقد هستند که کنترل سخت‌گیرانه والدین در دوران بلوغ، نگرش آزادانه والدین و احترام کم به نظرات والدین در دوران بلوغ، مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های دوستی با جنس مخالف در سطح خانواده می‌باشند.

نتایج پژوهش احمدی نوده (1386) نیز بیانگر این است که بین اعتقادات دینی و

آسیب‌پذیری فرهنگی خانواده رابطه وجود دارد. افزایش تقیّدات دینی می‌تواند به عنوان مانعی در برابر آسیب‌پذیری فرهنگی خانواده عمل کند.

رامادانا، کارسییدی، اوتاری و کارتونتو¹ (2019) نیز در یک پژوهش نشان دادند بین الگوهای ارتباطی خانواده با جهت‌گیری مذهبی رابطه مثبت و مستقیم وجود دارد.

ادی و همکاران² (2015) نیز عنوان می‌کند که دین عاملی برای کاهش انزوای اجتماعی، تحکیم همبستگی اجتماعی، زمینه‌ای برای پذیرش هنجارها و افزایش پیوند و انسجام درون خانواده است. با وجود چنین کارکردی، در جامعه نوعی انسجام اجتماعی پدید می‌آید.

فیف، لی نلسون و مسرسمیت³ (2014)، در مطالعه خود بر روی 136 دانشجو به این نتیجه دست یافتند که الگوهای ارتباطی خانواده با جهت‌گیری مذهبی دانشجویان رابطه معناداری دارد.

بوث⁴ (2012) نیز بیان می‌کند که عقاید مذهبی به صورت نیروی خاص و نگاهی از دواج دیده می‌شود که انسجام و پیوستگی آن را تقویت می‌کند.

جیبسون⁵ (2004)، نیز نشان دادند انسجام خانواده به طور مستقیم با جهت‌گیری مذهبی در ارتباط است.

7. یافته‌ها

یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش در جدول 1 ارائه شده است.

جدول 1. آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش (n=327)

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
الگوهای ارتباطی خانواده	47/41	6/88
گفت‌وشنود		

1. Ramadhana, Karsidi, Utari & Kartono

2. O'Dea

3. Fife, Leigh Nelson & Messersmith

4. Booth

5. Jibson

8/05	36/58	هم‌نوایی	
7/37	84/08		نمره کل انسجام خانواده
6/48	16/18	بیرونی	جهت‌گیری مذهبی
4/13	11/64	درونی	

جهت آزمون دو فرضیه پژوهش و بررسی امکان پیش‌بینی دو جهت‌گیری مذهبی (بیرونی و درونی) به وسیله الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانوادگی به ترتیب از دو تحلیل رگرسیون همزمان استفاده شد که نتایج در جدول 2 و 3 آمده است. تحلیل مقدماتی به منظور اطمینان از عدم تخطی از مفروضه‌های نرمال بودن، هم خطی و یکسانی واریانس انجام شد. مقادیر Z آزمون کولموگروف-اسمیرنوف¹ و F آزمون لون² بالاتر از 0/05 بودند که نشان‌دهنده نرمال بودن و همسانی واریانس در متغیرها بود. همچنین مقادیر گزارش شده برای Tolerance (ارزش بیشتر از 0/1) و VIF (ارزش کمتر از 10) حاکی از آن بود که از مفروضه هم خطی نیز تخطی نشده است.

جدول 2. پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی بیرونی براساس الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانوادگی دانشجویان

شاخص‌های هم‌خطی		Sig.	مقدار t	ضرایب استاندارد شده	(پیش‌بین‌ها)
VIF	Tolerance			β	
1/13	0/87	0/01	6/19	0/31	الگوی گفت‌وشنود
1/13	0/88	0/01	5/86	0/27	الگوی هم‌نوایی
1/01	0/93	0/01	7/24	0/39	انسجام خانوادگی
R=0/46	R ² =0/21	F=11/30	p<0/01		

مطابق با نتایج جدول 2 مشاهده می‌شود که مدل پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر مبنای الگوهای ارتباطی و انسجام خانوادگی معنادار است ($p < 0/01$). این مدل 21 درصد واریانس جهت‌گیری مذهبی بیرونی را تبیین می‌کند. با توجه به نتایج، متغیر انسجام خانوادگی، الگوی ارتباطی گفت و شنود و الگوی هم‌نوایی

1. Kolmogorov-Smirnov
2. Loon test

به ترتیب بیشترین مقدار توان پیش‌بینی‌کنندگی جهت‌گیری مذهبی بیرونی را به‌طور مثبت و معنادار دارند.

جدول 3. پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی براساس الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانوادگی دانشجویان

شاخص‌های هم‌خطی		Sig.	مقدار t	ضرایب استاندارد شده	(پیش‌بین‌ها)
VIF	Tolerance			β	
1/19	0/84	0/13	1/04	0/07	الگوی گفت‌وشنود
1/04	0/92	0/01	4/52	0/26	الگوی هم‌نوایی
1/12	0/82	0/01	6/75	0/31	انسجام خانوادگی
R=0/38	R ² =0/14	F=8/53	p<0/01		

داده‌های جدول 3 نشان می‌دهد که مدل پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی بر مبنای الگوهای ارتباطی و انسجام خانوادگی معنادار است ($p < 0/01$). این مدل 14 درصد واریانس جهت‌گیری مذهبی درونی را تبیین می‌کند. در این مدل، الگوی ارتباطی گفت و شنود پیش‌بینی‌کننده معناداری برای جهت‌گیری مذهبی درونی نمی‌باشد ($p > 0/01$). اما الگوی ارتباطی هم‌نوایی و متغیر انسجام خانوادگی پیش‌بین‌های مثبت و معنادار جهت‌گیری مذهبی درونی بودند.

8. نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت جهت‌گیری مذهبی و اعتقادی در بین دانش‌آموختگان، نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد، که متغیر انسجام خانوادگی، الگوی ارتباطی گفت و شنود و الگوی هم‌نوایی به ترتیب بیشترین مقدار توان پیش‌بینی‌کنندگی جهت‌گیری مذهبی بیرونی را به‌طور مثبت و معنادار دارند. یافته‌های این پژوهش با نتایج مسکینی و همکاران (1394) و رامادانا، کارسییدی، اوتاری و کارتونتو (2019) همسو و مطابق است. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت، در خانواده‌های دارای جهت‌گیری گفت و شنود، فرزندان در بحث‌های خانوادگی شرکت کرده و یاد می‌گیرند که چگونه با مسائل مختلف روبه‌رو شده و در مواقع بروز مشکل دستخوش احساسات منفی نشوند و این وضعیت در نهایت منجر به حل مسئله شده

و از بروز احساسات ناخوشایند نسب به مذاهب مختلف یا تنیدگی ناشی از آن در فرزندان جلوگیری می‌کند (بامباخ، فوروارد و هارت¹، 2006، ص 411). این خود می‌تواند به نوعی جهت‌گیری مذهبی بیرونی را در فرزندان تقویت نماید، به این معنا در خانواده‌های دارای گفت و شنود بالا فرزندان از رویارویی با مسائل چالش برانگیز نمی‌هراسند و این شرایط، احساس توانایی مهار عوامل بیرونی و درونی را در نوجوان ایجاد می‌کند و این احساس سبب دقت و احتیاط بیشتری در جهت‌گیری مذهبی ناشی از بیرونی می‌شود. از سوی دیگر، والدینی که دارای جهت‌گیری همنوایی هستند، معتقدند که تبادل مکرر، باز و راحت عقاید و ارزش‌ها به طور کلی برای خانواده و به ویژه برای تربیت و اجتماعی کردن فرزندان ضرورتی ندارد (فیتزپاتریک، 2004، ص 118). بدین ترتیب از فرزندان انتظار می‌رود تا حرف شنوی داشته باشند، مطابق میل والدین عمل کنند و علایق خود را در زمینه جهت‌گیری مذهبی بیرونی، تقویت نمایند (کیم و اودر²، 2004، ص 17). همچنین یافته‌ها نشان داد که انسجام خانوادگی می‌تواند جهت‌گیری مذهبی بیرونی را به طور مثبت و معنادار پیش‌بینی کند. نتایج این یافته با پژوهش‌های رحیمی، مزیدی و زارع (1393)، خاکسار، قادری و خدادادی (1393)، بابایی و همکاران (1394) و بوث (2012) همسو و مطابق می‌باشد. والدین می‌توانند بیشترین تأثیر را بر روی فرزندان گذاشته و الگوی اولیه آنها باشند، بنابراین، در این مطالعه والدین و رفتار آنها با فرزند (فرزندانشان) مورد بررسی قرار گرفته است. افزون بر این، انسجام خانوادگی خود می‌تواند به میزان متفاوتی تحت تأثیر ابعاد مختلف جهت‌گیری مذهبی باشد و علاوه بر این، جهت‌گیری مذهبی نیز می‌تواند به میزان متفاوتی بر روی تک تک ابعاد انسجام خانوادگی تأثیر بگذارد (نقل از: آهنگرکانی، پوردرویش، شفیع‌ی و گودرزناسری، 1397، ص 23). بر این اساس، دو متغیر جهت‌گیری مذهبی و انسجام خانوادگی

1. Baumbach, Forward & Hart

2. Kim

به هم پیوند خورده‌اند. در واقع در خانواده‌های منسجم و سازگار، بین پدر و مادر و همچنین کودک درگیری کمتری رخ می‌دهد، فرصت‌هایی به کودک برای عرضه خود در جمع داده شده و به نظرات او در تصمیم‌گیری‌های مذهبی و مهم خانواده داده می‌شود و در زمینه جهت‌گیری مذهبی (بیرونی) اعضاء خانواده بیشتر حمایت کننده و گرم هستند (برسلاو و لوسیا¹، 2006، ص 140). هنگامی که کودکان و نوجوانان تقدیر و احترام مثبت از والدین و دیگر اعضای خانواده دریافت می‌کنند و از طرفی هنگامی که والدین در رویارویی با مسائل مختلف (مذهبی، سیاسی، عقیدتی ...) به فرزندان اجازه می‌دهند در تصمیم‌گیری شرکت کرده و نظرات خود را بیان کنند، فرزندان این باور را در خود می‌گنجانند که جهت‌گیری مذهبی بیرونی می‌تواند برای آنان مثرثمرتر و باارزش تر باشد (لیدی و گورا²، 2010، ص 252). چنین نتایجی مؤید دیدگاه دورکیم و انسان‌شناسان مبنی بر خاصیت انسجام و انطباط بخشی دین به عنوان یک نهاد اساسی و مهم است. بدین ترتیب رابطه بین میزان جهت‌گیری مذهبی و انسجام خانوادگی تأیید می‌شود. ویلسون³ (1986) به این نتیجه دست یافت که بین پایبندی مذهبی و انسجام خانوادگی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در نهایت یافته‌های دیگر پژوهش نشان داد که الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانوادگی توان پیش‌بینی 14 درصد از واریانس جهت‌گیری مذهبی درونی دانشجویان را دارا می‌باشد. نتایج این فرضیه با پژوهش‌های احمدی نوده (1386)، فیف، لی نلسون و مسرسمیت⁴ (2014) و ادی و همکاران⁵ (2015) همسو و مطابق می‌باشد. در توجیه این فرضیه می‌توان چنین گفت، اعتقادات مذهبی و ارزش‌های الهی در جهت‌گیری انسان نسبت به دیگران با مفاهیمی نظیر عفت، حلم و مدارا،

1. Breslau & Lucia

2. Leidy & Guerra

3. Wilkinson

4. Fife, Leigh Nelson & Messersmith

5. O'Dea

رازداری، ایثار، صداقت، عدالت، مسئولیت و خوشرویی که جزء مفاهیمی درونی شده مذهب می‌باشند، نقش مهم و موثری ایفا می‌کند. از سوی دیگر، پایه‌های دینی و مذهبی درونی شده می‌تواند یکی از عناصر قوی در زندگی اکثریت افراد جامعه بوده و تا حدود زیادی متأثر از الگوهای ارتباطی خانواده باشد (لی¹، 2002، ص380). بر این اساس، در خانواده‌هایی دارای الگوی ارتباطی هم‌نواپی که امکان آزاداندیشی و آزدیستی شخصی وجود ندارد، فرد از پختگی و سازگاری مناسبی برخوردار نخواهد شد و نخواهد توانست در حوزه‌ی مذهبی و جهت‌گیری ناشی از آن فردی سازنده باشد و هر آنچه که در محیط خانواده مهم تلقی می‌شود را درونی خواهد نمود. این نتایج با یافته‌های گروسک و گودنو² (1994) و هافمن و سالتز استین³ (1967) کاملاً مطابق می‌باشد. از سوی دیگر، خانواده‌های مبتنی بر الگوی گفت‌و شنود از طریق ایجاد محیطی امن و جوی سرشار از گفت‌و شنود و تعامل باز و آزاد بین اعضای خانواده، موجب تجهیز فرزندان به استفاده از ابرازگری هیجانی مثبت در شرایط مذهبی مختلف با رویدادهای منفی و مثبت می‌شوند و از این طریق می‌تواند، جای بحث و تامل اندیشمندانه را در میزان جهت‌گیری مذهبی (چه درونی یا بیرونی) برای آنان بگذارد. در پژوهشی ساروگلو⁴ (2002) و کورش‌نیا و لطیفیان (1390) رابطه مثبت جهت‌گیری گفت‌و شنود خانواده با جهت‌گیری درونی شده را در مطالعات خود گزارش نمودند.

9. پیشنهادات

پیشنهاد می‌شود طرح حاضر در قالب مطالعه‌ای تجربی اجرا گردد که در آن تأثیر آموزش روش‌های مختلف بر میزان جهت‌گیری مذهبی دانشجویان بررسی شود. همچنین آموزش و پرورش با فراهم آوردن شرایط مناسب و ارائه برنامه‌های آموزشی از طریق مسئولان دانشگاه‌ها و مشاوران، یا از طریق

1. Lee

2. Grusec & Goodnow

3. Hoffman & Saltzstein

4. Saroglou

برگزاری کلاس‌های آموزشی و کارگاه‌های ویژه والدین برای بهبود روابط والد - فرزندی و تغییر الگوهای ارتباطی خانواده‌ها از جهت‌گیری هم‌نوایی به سمت گفت و شنود، به جهت‌گیری مذهبی فرزندان کمک کند و از این طریق زمینه سلامتی و بهزیستی روانی سازندگان آینده کشور بیشتر فراهم شود. توجه به تأثیر عوامل مؤثر در انسجام خانوادگی برای برنامه‌ریزی آموزشی دوره‌های مختلف تحصیلی ضروری به نظر می‌رسد.

9-1. نتیجه عملی این تحقیق برای مخاطب

یافته‌های حاصل از این پژوهش از دو حیطة کاربردهای نظری و عملی قابل توجه است. از جنبه نظری با توجه به اینکه دین و مذهب در کشور ما به عنوان یکی از پایه‌های اساسی در برنامه‌ریزی‌های همه جانبه در نظر گرفته می‌شود، نتایج این پژوهش می‌تواند به بدنه علمی این پژوهش‌ها یاری نماید. از نقطه نظر کاربردی نیز پژوهش حاضر می‌تواند تأثیرات مهمی در حیطة روانشناسی، تعلیم و یادگیری ایفا نماید. از آنجا که بخش قابل ملاحظه‌ای از الگوهای ارتباطی خانواده اکتسابی و قابل آموزش است، یافته‌های این پژوهش می‌تواند در جهت ارتقای انسجام خانوادگی آن هم در پرتو جهت‌گیری مذهبی، یاری نماید.

منابع

1. آهنگرکانی، محمد؛ پوردرویش، اصغر؛ شفیعی، فاطمه؛ گودرز ناصری، الهه (1397). رابطه ساختار خانواده و جهت‌گیری مذهبی با واسطه‌گری ارزش‌های ازدواج در افراد متأهل. *تحقیقات علوم رفتاری*، دوره شانزدهم، شماره 1 (پیاپی 51)، ص 23.
2. ابراهیمی، محمد کریم (1394). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده و شیوه‌های فرزندپروری با خود ادراکی دانش‌آموزان مقطع اول متوسطه شهرستان دزفول. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روانشناسی بالینی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهواز.
3. احمدی نوده، خدابخش (1386). بررسی رابطه بین اعتقادات دینی و آسیب‌دیدگی فرهنگی خانواده. *علوم رفتاری*، دوره یکم، شماره یکم، ص 16-7.
4. بابایی، ناهید؛ بلالی، اسماعیل؛ کریمی، احمد؛ نقدی، اسدالله (1394). تأثیر میزان دینداری بر انسجام خانوادگی در شهر همدان. *توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)*، دوره نهم، شماره چهارم، ص 26-7.
5. ثناگوی، باقر (1392). رابطه الگوهای ارتباطی زنان و مردان با توجه به پایبندی مذهبی و رضامندی زناشویی در روابط زوجین. *روان‌شناسی و دین*، دوره ششم، پیاپی 21، ص 91-104.
6. ثناگوی، باقر؛ جان بزرگی، مسعود؛ مهدویان، علیرضا (1390). رابطه پایبندی مذهبی با الگوهای ارتباطی زوجین. *تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره*، سال چهارم، شماره چهارم، ص 28.
7. جان بزرگی، مسعود (1378). بررسی اثربخشی روان‌درمانگری کوتاه مدت با و بدون جهت‌گیری مذهبی بر مهار اضطراب و تنیدگی. رساله دکتری روانشناسی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
8. خاکسار، حدیثه؛ قادری، زهرا؛ خدادادی، زهرا (1393). رابطه انسجام خانواده با جهت‌گیری مذهبی (بیرونی درونی) در زنان متأهل مبتلا به سرطان استان اصفهان. در: اولین کنفرانس ملی روانشناسی خانواده گامی در ترسیم الگوی مطلوب خانواده. اهواز: انجمن علمی روانشناسی خانواده ایران، دانشگاه شهید چمران اهواز، ص 12-28.
9. خلیج‌آبادی فراهانی، فریده؛ کاظمی‌پور، شهرام؛ رحیمی، علی (1392). بررسی تأثیر معاشرت با جنس مخالف قبل از ازدواج بر سن ازدواج و تمایل به ازدواج در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران. *خانواده‌پژوهی*، دوره نهم، شماره 32، ص 7-28.

10. رحمتی، اعظم؛ بدرزاده اورنج، فاطمه (1397). اهمیت و کارکرد دین و دینداری و تبیین آن در چارچوب نظریه‌های روانشناسی. در: سومین کنفرانس بین‌المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی. کرج: دانشگاه جامع علمی کاربردی سازمان همیاری شهرداری‌ها، ص 11-27.
11. رحیمی، مهدی؛ مزیدی، محمد؛ زارع، مریم (1393). رابطه سبک‌های درون‌سازی مذهب و انسجام خانواده در گروهی از دانشجویان متأهل دانشگاه شیراز. *مطالعات معارف اسلامی و علوم تربیتی*، سال دوم، شماره دوم، ص 23.
12. رزمی، محمدرضا (1383). بررسی تأثیر انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده بر شکل‌گیری هویت در نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روانشناسی تربیتی. دانشگاه شیراز.
13. رضویه، اصغر؛ سامانی، سیامک (1379). رابطه همبستگی خانوادگی و استقلال عاطفی با مشکلات عاطفی. *پژوهش در سلامت روانشناختی*، دوره اول، شماره اول، ص 30-37.
14. سامانی، سیامک (1381). الگوی علی برای همبستگی خانوادگی، استقلال عاطفی و سازگاری. رساله دکتری، رشته روانشناسی تربیتی. دانشگاه شیراز.
15. سلیمانی خشاب، عباسعلی (1391). بررسی اثر میانجی‌گری معنویت و دینداری در رابطه با پیش‌بینی تاب‌آوری توسط پنج عامل شخصیت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.
16. طباطبایی، محمدحسین (بی‌تا). *المیزان*. ترجمه ناصر مکارم شیرازی. تهران: بنیاد علمی فکری علامه طباطبایی، ج 8.
17. عباسی دادگر، شهرام؛ علیخانی دارابی، فرشته (1394). بررسی شیوه‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی خانواده و گرایش‌های مذهبی در افراد معتاد و افراد بهنجار. در: کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی. استانبول: شرکت مدیران ایده پردازان پایتخت ایلیا، ص 28.
18. عبدالهی، لیلا (1394). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با درماتنگی روانشناختی مادران کودکان استثنایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهواز.
19. فرمند، صدف (1391). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده و ویژگی‌های شخصیت با بهزیستی روانشناختی با واسطه‌گری تاب‌آوری در بیماران ام. اس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی عمومی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.
20. قادری، داود؛ مصطفایی، علی (1391). سبک‌های هویت و جهت‌گیری مذهبی در دانشجویان دختر و پسر. *مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان*، دوره 10، شماره 4، ص 137-158.
21. قدمی‌زاده، فاطمه؛ فولاد چنگ، محبوبه (1394). واسطه‌گری جهت‌گیری مذهبی دانشجویان در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و گرایش به تفکر انتقادی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، سال اول، شماره یکم، ص 107.

22. کشتکاران، طاهره (1388). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با تاب‌آوری در دانشجویان دانشگاه شیراز. *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، سال یازدهم، شماره سی و نهم، ص 43-53.
23. کورش‌نیا، مریم؛ لطیفیان، مرتضی (1390). بررسی رابطه بین ارزش‌های فرهنگی جامعه و گرایش‌های تفکر انتقادی دانشجویان با واسطه‌گری الگوهای ارتباطی خانواده و استادان. *مطالعات آموزش و یادگیری*، 3 (2)، ص 103-134.
24. کیانی، احمدرضا؛ فرحبخش، کیومرث (1389). ابعاد جهت‌گیری مذهبی و مرزهای ارتباطی خانواده. *روانشناسی و دین*، سال سوم، شماره سوم، ص 93.
25. کورش‌نیا، مریم (1385). *بررسی تاثیر ابعاد الگوی ارتباطی خانواده بر میزان سازگاری روانی فرزندان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.
26. مختاری، عباس؛ اللهیاری، عباسعلی؛ رسولزاده طباطبایی، کاظم (1380). رابطه جهت‌گیری مذهبی با میزان تنیدگی روانشناسی، *روانشناسی*، دوره 3، شماره 1، ص 31-45.
27. مختاری، عباس (1379). *رابطه جهت‌گیری مذهبی با میزان تنیدگی در دانشجویان دانشگاه تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
28. مرادی، مرتضی؛ شاهمرادی، حسین؛ محمودی، معصومه؛ شیبانی، ام البنین (1395). رابطه علی الگوهای ارتباطی خانواده و جهت‌گیری‌های دینی با سرزندگی تحصیلی؛ نقش ابعاد خودکارآمدی. *روانشناسی تربیتی*، سال دوازدهم، شماره 41، ص 55.
29. مسکینی، مریم؛ فریدونفر، هومان؛ کاظمی، سلطانعلی؛ شریفی، محمدحسین (1394). *نقش واسطه‌ای جهت‌گیری مذهبی در بین الگوهای ارتباطی خانواده و ابراز وجود*. در: اولین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم تربیتی. شیراز: موسسه عالی علوم و فناوری حکیم عرفی شیراز، ص 12-24.
30. موسوی، ولی‌الله؛ اسلام دوست، فاطمه؛ غباری بناب، باقر (1395). بررسی ارتباط بین سبک‌های اسناد و گرایش‌های مذهبی دانشجویان. *مطالعات آموزش و یادگیری*، 3 (2)، ص 85-110.
31. میردریکوندی، رحیم (1382). رابطه شخصیت با نظام‌های ارزشی از دیدگاه آلپورت (با نگاهی ویژه به ارزش دینی). *معرفت*، شماره 64، ص 76-82.
32. نوری، محمد (1393). *بررسی رابطه بین سبک‌های دلبستگی و الگوهای ارتباطی با میزان سازگاری زناشویی و صمیمیت زناشویی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علم و فرهنگ، دانشکده علوم انسانی.
33. هارون رشیدی، همایون؛ کاظمیان‌مقدم، کبری (1398). رابطه الگوهای ارتباطی، انعطاف‌پذیری و انسجام خانواده با جرأت‌ورزی دانش آموزان دختر. *خانواده و زنان*، سال

سیزدهم، شماره 44، ص 165-183.

34. Allport, G.W. & Ross, J.M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol.5, P. 432-433.
35. Baumbach, K.; Forward, G.L. & Hart, D. (2006). Communication and parental influence on late adolescent spirituality. *Journal of Communication & Religion*, 29, P.394-420.
36. Booth, A. (2012). Measuring marital instability. *Journal of marriage and the family*, Vol.45, No.2, P.387- 392.
37. Breslau, N. & Lucia, V. (2006). Family cohesion and investigation. *Psychiatry Research*, 141, P.149 -141.
38. Cooper, B.A.; Bruce, J.; Marsha, J. & Marcus, T. (2009). Differentiated styles of attachment to God and varying religious coping efforts. *Journal of Psychology and Theology*, P.37, P.134-42.
39. Den, F. & Su, A. (2014). **The relationship between revised family communication with obsessive rumination of M.S. Wellington.** New Zealand: Ministry of Education, Medium Term Strategy Policy Division.
40. Fife, E.M.; Leigh Nelson, C. & Messersmith, A.S. (2014). The influence of family communication patterns on religious orientation among college students. *Journal of Family Communication*, 14 (1), P.72-84.
41. Fitzpatrick, M.A. (2004). The family communication patterns theory: Observations on its development and application. *The Journal of Family Communication*, 4, P.167-179.
42. Fitzpatrick, M.A. & Ritchie, L.D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspectives on family interaction. *Human Communication Research*, No.20, P.275-301.
43. Fitzpatrick, M.A. (2004). The family communication patterns theory: Observations on its development and application. *The Journal of Family Communication*, No.4, P.167-179.
44. Grusec, J.F. & Goodnow, J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30 (1), P.4-19.
45. Hoffman, M.L. & Saltzstein, H. (1967). Parent discipline and the child's moral development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5 (1), P.45-57.
46. Huang, Y. (2010). Family communication patterns, communication apprehension and soci-communicative orientative orientation. *A Study of Chinese Students*, 10, P. 121-135.
47. Hurka, J. (2012). Business Administration Students in Five Canadian Universities: A study of Value. *The Canadian Journal of Higher Education*, 1, P. 83-93.
48. Jibson, R. (2004). **A study of the relationship between religious orientation and family**

cohesion. Doctoral dissertation. California State University, Long Beach.

49. Kim Y.M. & et.al. (2004). Spirituality and affect: A Function of changes in Religious affiliation. *Journal of family psychology*, Vol.13, No. 3, P.17
50. Koerner, A.F. & Fitzpatrick, M.A. (2002). Family type and conflict: The impact of conversation orientation and conformity orientation on conflict in the family. *Communication Studies*, No.48, P.59-78.
51. Lee, J.L. (2002). Religion and college attendance: Change among students. *The Review of Higher Education*, 25, P.369-384.
52. Leidy, M.S. & Guerra, N.G. (2010). Positive Parenting, Family Cohesion, and Child Social Competence among Immigrant Latino Families. *Journal of Family Psychology*, 24, P.252-260.
53. O'Dea, T.F. & Yinger, J.M. (2015). Five Dilemmas in the Institutionalization of Religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.1, No.1, P. 30-410.
54. Olson, D.H. (1999). Circumplex Model Of Marital & Family Systems. *Journal Of Family Therapy*, Vol. 22, P.144-167.
55. Park, J.; Roh, S. & Yeo, Y. (2012). Religiosity, social support, and life satisfaction among elderly Korean immigrants. *The Gerontologist*, 52 (5), P. 641-649.
56. Ramadhana, M.R.; Karsidi, R.; Utari, P. & Kartono, D.T. (2019, August). **Research on Adolescent Perception of Family Communication and family Religious Functions.** In: 1st Annual Internatioal Conference on Social Sciences and Humanities (AICOSH 2019). Atlantis Press.
57. Ritchie, L.D. & Fitzpatrick, M.A. (1990). Family communication patterns: Measuring intrapersonal perceptions of interpersonal relationships. *Communication Research*, 17 (4), P.523-544.
58. Sallquist, J.; Eisenberg, N.; French, D.C.; Purwono, U. & Suryanti, T.A. (2013). Indonesian adolescents' spiritual and religious experiences and their longitudinal relations with socioemotional functioning. *Developmental Psychology*, 46 (3), P.699.
59. Saroglou, V. (2002). Religion and the five factors of personality: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 32 (1), P.15-25.
60. Schrodtt, P.; Witt, P.L. & Messer smith, A.S. (2008). A meta-analytical review of family communication patterns and their associations with information processing, behavioral and psychosocial outcomes. *Communication Monographs*, 75 (3), P.248-269.
61. Shouler, K. (2010). The everything world's religions Book: Explore the beliefs, traditions, and cultures of ancient and modern religions. *Simon and Schuster*, 12 (3), P. 233-241.
62. Sigalow, E.; Shain, M. & Bergey, M.R. (2012). Religion and decisions about marriage, residence, occupation, and children. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 51 (2),

P.304-323.

63. Wilson, M.R. (1986). Religiosity and Marital Adjustment: Multidimensional Interrelationships. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 147-151.
64. Zeng, Y.; Gu, D. & George, L.K. (2011). Association of religious participation with mortality among Chinese old adults. *Research on aging*, 33 (1), P.51-83.
65. Fitzpatrick, M.A. & Koerner, A.F. (2004). Understanding family communication pattern and family functioning: the role of conversation orientation and conformity orientation. *Communication Year Book*, 28, P.36-68.

استناد به این مقاله

سعید مشتاقی، سعید؛ ابدالی، راضیه (1399). رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و انسجام خانواده با جهت‌گیری مذهبی (درونی - بیرونی) دانشجویان دانشگاه پیام نور اندیمشک. *بین و خانواده*، دوره اول، شماره 2، ص 39-62.

